

IVANA BRAC̆

Značenje je svuda oko nas

Branimir Belaj; Goran Tanacković Faletar. 2017.
Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika. Knjiga druga.
Sintaksa jednostavne rečenice. Disput. Zagreb.

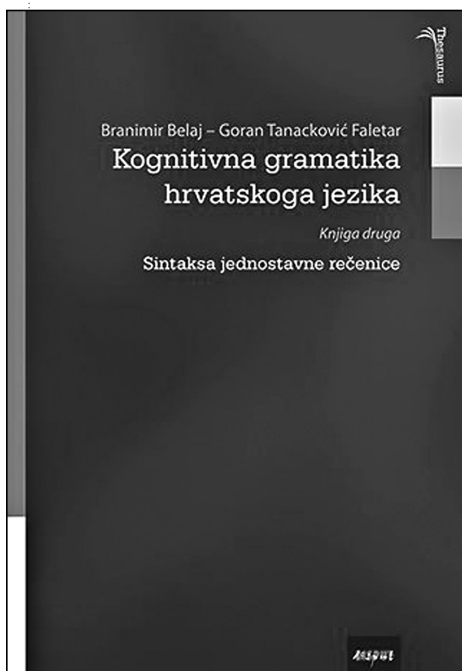
Izdavačko poduzeće Disput objavilo je drugu od predviđenih triju knjiga *Kognitivne gramatike hrvatskoga jezika*, prve hrvatske gramatike koja sustavno primjenjuje teorijske postavke kognitivne gramatike na morfosintaktički opis hrvatskoga jezika. Prva knjiga *Imenska sintagma i sintaksa padeža* objavljena je 2014. godine, a u ožujku 2017. objavljena je druga knjiga *Sintaksa jednostavne rečenice*. Treća će se knjiga baviti sintaksom složene rečenice. Autori su Branimir Belaj i Goran Tanacković Faletar s Odsjeka za kroatistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta Josip Juraj Strossmayer u Osijeku, koji su mnogim svojim radovima popularizirali kognitivnu gramatiku među kroatistima i u široj jezikoslovnoj zajednici. Knjiga je podijeljena u četiri cjeline. Prva se bavi predikatom, druga dopunama glagola (subjekt, objekt, adverbijalne dopune) i pridjeva, treća modifikatorima, a četvrta pasivom i srodnim konstrukcijama.

O kognitivnoj gramatici i knjizi *Sintaksa jednostavne rečenice* razgovarali smo s jednim od autora profesorom Branimirom Belajem.

HJ: Što je kognitivna gramatika, kad se pojavila u svijetu i kakve su bile reakcije na nju?

BB: Kognitivna gramatika jedna je od podteorija kognitivne lingvistike kao širega lingvističkog pravca izrasloga iz psiholingvističkih i antropolingvističkih istraživanja s kraja šezdesetih i početka sedamdesetih godina prošloga stoljeća, istraživanja koja su se u prvome redu odnosila na kategoriju boja. Kao i svi funkcionalni pristupi i kognitivna lingvistika, a onda i kognitivna gramatika, nastala je kao protuteža formalnim generativnim modelima i tezi o autonomiji sintakse, u prvome redu onomu najpoznatijem, i u tome smislu najradikalnijem, transformacijskom modelu Noama Chomskoga, ističući potrebu za većim uključivanjem značenja i uporabe (semantike i pragmatike) u gramatički opis. Štoviše, značenje je i uporaba u svim funkcionalno orijentiranim pristupima gramatici, bez obzira na

poprilične metodološke razlike među njima, imaju središnju ulogu u gramatičkome opisu. Kognitivna gramatika pripada tzv. *konstrukcijskim gramatičkim modelima* u širem smislu. Taj naziv objedinjuje gramatičke teorije u okviru kognitivne lingvistike. Kažem u širem smislu jer kognitivna gramatika s ostalim konstrukcijskim modelima dijeli samo temeljna obilježja, koja se za ovu priliku ne mogu detaljnije navoditi, a detaljno su razrađena u uvodnome poglavlju prve knjige te stavljena u kontekst i opreku prema ostalim funkcionalnim pristupima. No, treba reći da je svim tim obilježjima u podlozi *simbolička narav gramatike*, odnosno teza da gramatika (forma, sintaktička struktura) simbolizira značenje, a to u prijevodu znači da je forma motivirana značenjem i uporabom. Za razliku od tzv. tradicijskoga funkcionalizma, konstrukcijski pristupi ne odvajaju značenje od uporabe, a kognitivna gramatika zastupa konceptualni pristup značenju, koji počiva

na predočavanju različitih gramatički kodiranih situacija koje motivira i uvjetuje. Kognitivnu gramatiku počeo je sredinom sedamdesetih godina razvijati veliki američki lingvist Ronald Langacker, a prva njezina inačica objavljena je 1982. godine u časopisu *Language* pod nazivom *prostorna gramatika* (engl. *space grammar*). Promjena naziva teorije vezuje se uz 1987. i 1991. godinu, kad izlaze prvi i drugi svezak knjige *Foundations of Cognitive Grammar*, knjige koja je, uz djela Georga Lakoffa *Women, Fire, and Dangerous Things* (1987.) i *Metaphors We Live By* (u suautorstvu s Markom Johnsonom 1980.), bez ikakve sumnje ostavila najveći trag u kognitivnoj lingvistici, ali i šire, te je do današnjih dana uzor i polazište, posebno u svojim općim teorijskim postavkama, svim znanstvenicima kognitivnolingvističke usmjerenosti.

HJ: Kad se kognitivna gramatika pojavila u Hrvatskoj, kako ste se upoznali s tom teorijom i odlučili u svojim istraživanjima primjenjivati njezine postavke?

BB: Kognitivna lingvistika pojavljuje se u Hrvatskoj krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina zahvaljujući upornosti i trudu prof. dr. sc. Milene Žic Fuchs s Odsjeka za anglistiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, koja se s kognitivnom lingvistikom upoznala boraveći 80-ih godina u SAD-u kao Fulbrightov stipendist. U dotad poprilično radikalnom strukturalističkom okruženju u Hrvatskoj Milena Žic Fuchs objavljuje prve radove koji se tiču teorije konceptualne metafore, a 1991. godine objavljena je kao knjiga i proširena inačica njezine disertacije o semantičkoj

analizi glagola kretanja u engleskome jeziku pod naslovom *Znanje o jeziku i znanje o svijetu*, knjiga koja je zapravo prva kognitivnolingvistička monografija, a u uvodnome dijelu sadržava i izvrstan pregled semantičkih teorija od strukturalizma do kognitivne lingvistike. Uz Milenu Žic Fuchs treba svakako spomenuti i prof. dr. sc. Marija Brdara s Odsjeka za anglistiku Filozofskoga fakulteta u Osijeku, koji s podjednakim entuzijazmom od sredine devedesetih godina također radi na afirmaciji kognitivne lingvistike u nas. S kognitivnom gramatikom upoznao sam se 1997. godine u vrijeme dok sam slušao predavanja na Poslijediplomskome doktorskom studiju lingvistike na Filozofskome fakultetu u Zagrebu, točnije na izbornome predmetu Kognitivna lingvistika, koji je vodila prof. Milena Žic Fuchs. Ona me je svojim nadahnutim predavanjima zainteresirala za kognitivnu lingvistiku. Iako su predavanja na tome kolegiju bila uglavnom usmjerena na teoriju prototipa, konceptualnu metaforu i metonimiju te na odnos kognitivne lingvistike prema strukturalizmu i američkoj tradicijskoj lingvistici, prof. Žic Fuchs vrlo je brzo primijetila moju sklonost prema gramatici te me uputila na relevantnu literaturu, odnosno na Langackerovu kognitivnu gramatiku. Tijekom sljedeće dvije-tri godine pažljivo sam iščitavao svako poglavlje, proširivao znanja ostalom kognitivnogramatičkom literaturom te sam vrlo brzo uvidio da je riječ o teoriji ogromne objasnidbene moći, a po mojemu skromnom sudu i najveće barem u odnosu na nekih petnaestak sintaktičkih teorija u koje imam detaljniji uvid, o teoriji koja je primjenjiva na sve jezike, a onda i na morfosintaksu hrvatskoga jezika.

HJ: Po čemu se vaša gramatika razlikuje od postojećih gramatika hrvatskoga jezika?

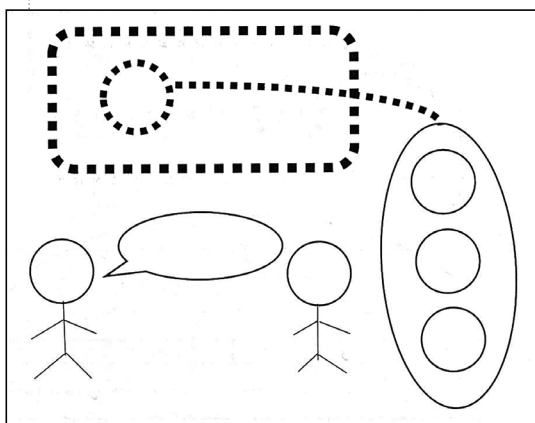
BB: Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika zamišljena je u tri dijela. Prvi se dio tiče imenske sintagme (skupine) i sintakse i semantike padeža, ovaj drugi sintakse jednostavne rečenice, dok će treći dio biti posvećen sintaksi složene rečenice. Osnovna je razlika između naše i ostalih gramatika hrvatskoga jezika u tome što je ovo prva teorijsko-eksplikativna gramatika, odnosno prva gramatika koja morfosintaksu hrvatskoga jezika dosljedno opisuje primjenom metodologije jedne suvremene i relevantne gramatičke teorije. Drugim riječima, ona nije ni preskriptivna ni deskriptivna, a usto što obuhvaća najveći dio morfosintaktičke problematike, ona se također usredotočuje na najteža,

.....
 Gramatika nije ni preskriptivna ni deskriptivna, a usto što obuhvaća najveći dio morfosintaktičke problematike, ona se također usredotočuje na najteža, najproblematičnija i najzanimljivija pitanja kojima se posvećuje više pozornosti. Sama ideja o pisanju takve gramatike pojavila se s jedne strane iz želje da jezikoslovna kroatistika dobije nešto što još nema, a s druge strane da se istodobno otvori prema nekim suvremenijim pristupima, odnosno prema europskoj i svjetskoj lingvističkoj sceni.

najproblematičnija i najzanimljivija pitanja kojima se posvećuje više pozornosti. Sama ideja o pisanju takve gramatike pojavila se s jedne strane iz želje da jezikoslovna kroatistika dobije nešto što još nema, a s druge strane da se istodobno otvori prema nekim suvremenijim pristupima, odnosno prema europskoj i svjetskoj lingvističkoj sceni.

HJ: U gramatici ste se bavili problemima koji dosad nisu bili razmatrani u drugim hrvatskim gramatikama ili čija su rješenja dvojbena. Koji vam je problem bio najveći izazov?

BB: Teško je izdvojiti jedno ili dva pitanja jer je doista mnogo toga, ako ne i sve, problematično i zahtjevno kad se uđe u dubinu problema, što je, naravno, nužno ako je u metodološkoj podlozi značenje i uporaba. No mogu kao zahtjevniju materiju, recimo, izdvojiti pitanja razgraničenja obveznih adverbijalnih (npr. *Ponašao se nepristojno.*) od predikatnih dopuna (npr. uz perifrazne glagole *Doveo si me na granicu ludila.* = *Izludio si me.* i semikopulativne glagole *Izgledao je potišteno.*) te dopuna i modifikatora u pridjevskim skupinama (npr. *kadar učiniti* u odnosu na *tužan zbog odlaska*), sintaktički status vršitelja radnje u pasivu (konstrukcija *od* + genitiv *Prozor je razbijen od Ivana.* i tzv. subjektni instrumental *Ulice su natopljene kišom.*), pitanje sintaktičkoga statusa dativnih dopuna u bezličnim konstrukcijama tipa *Spava mi se.* ili *Vruće mu je.* te prijelazne konstrukcije s dvjema besprijedložnim akuzativnim dopunama kod kojih se postavlja pitanje treba li ih tumačiti kao konstrukcije s dvama direktnim objektima ili jedan akuzativ treba tumačiti kao indirektni objekt i u tome slučaju koji i na temelju kojih kriterija (npr. *Poučavao ga je fiziku., Zamolio je brata igračku.* i sl.).

Značenjski profil gramatičkih sredstava za tvorbu 3. lica množine. Belaj, Branimir; Tanacković Faletar, Goran. 2017. *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika. Knjiga druga. Sintaksa jednostavne rečenice.* Disput, Zagreb, str. 34.

HJ: Komu je namijenjena gramatika?

BB: Gramatika je namijenjena stručno-znanstvenoj filološkoj javnosti, u prvome redu studentskoj populaciji na svim razinama studija jer nam je namjera popularizacija kognitivne lingvistike i općenito suvremenih teorijskih pristupa gramatici kod mlađega, u prvome redu kroatističkoga, naraštaja, ali je metodološki prilagođena i svima onima koje zanima problematika morfosintakse hrvatskoga jezika.

HJ: Zahvaljujemo na razgovoru i željno iščekujemo treću knjigu.